

IZVJEŠTAJ O RADU ZAVODA ZA ZAŠTITU SPOMENIKA KULTURE U MOSTARU U 1963. GODINI

Kao upravno-administrativna i operativna ustanova u oblasti zaštite spomenika kulture na području Skupštine sreza Mostar Zavod se u 1963. godini bavio poslovima evidencije, registracije, prikupljanja dokumentacije o spomenicima kulture, praktičnom konzervacijom i drugim zadacima koji su predviđeni Zakonom o zaštiti spomenika kulture.

Sadašnja organizaciona struktura Zavoda prilagođena je materijalnim uslovima poslovanja, kadrovskoj situaciji i najaktuelnijim pitanjima i potrebama u problematici spasavanja, zaštite, očuvanja i privrednog aktiviranja kulturno-istorijskih spomenika na teritoriji prostranog Mostarskog sreza. Zavod zasniva i sprovodi svoju aktivnost preko opšte upravnog odjeljenja i stručnih referata. Postoje slijedeći referati: referat za arhitektonsko-konzervatorske poslove, referat za likovno-konzervatorske poslove, referat za zaštitu spomenika NOB-e i etnografskih spomenika i referat za arheologiju.

U Zavodu je zaposleno deset službenika. U nedostatku stalnih stručnih službenika Zavod je bio prinuđen da za izvjesne poslove angažuje honorarne saradnike. Tako je tokom godine honorarno radio jedan tehničar, a za vanjskog saradnika izvjesno vrijeme bio je nagažovan arhitekta.

U nizu poteškoća s kojima se Zavod tokom godine susretao ističe se problem prostorija čije sadašnje stanje i kapacitet ne omogućavaju normalnu djelatnost. Pored toga, finansijska moć Zavoda i nedostatak nekih stručnjaka, kao što je to arhitekta, nisu išli u prilog realizacije nekih značajnih zadataka, ma da se može konstatovati da je, usprkos ovim teškoćama, Zavod uspješno izvršio niz predviđenih zahvata.

Budžet Zavoda koji se sastoji od dotacija i sopstvenih prihoda, iznosio je 13,204.797. dinara. Potrebno je naglasiti da je ovogodišnji udio opština u finansiranju spasavalačkih mjera na spomenicima bio znatno veći u odnosu na ranije godine. Pored sredstava participacije za Radimlju, Stari most, Glavicu džamiju i

Počitelj koja su obezbjedili opštine Stolac, Mostar, Livno i Čapljina, evidentna su ulaganja u spasavanje objekata od strane opština Prozor i Mostar. Ukupan iznos sredstava koja je realizovao Zavod u toku godine iznosi 60 miliona dinara.

Registracija spomenika kulture

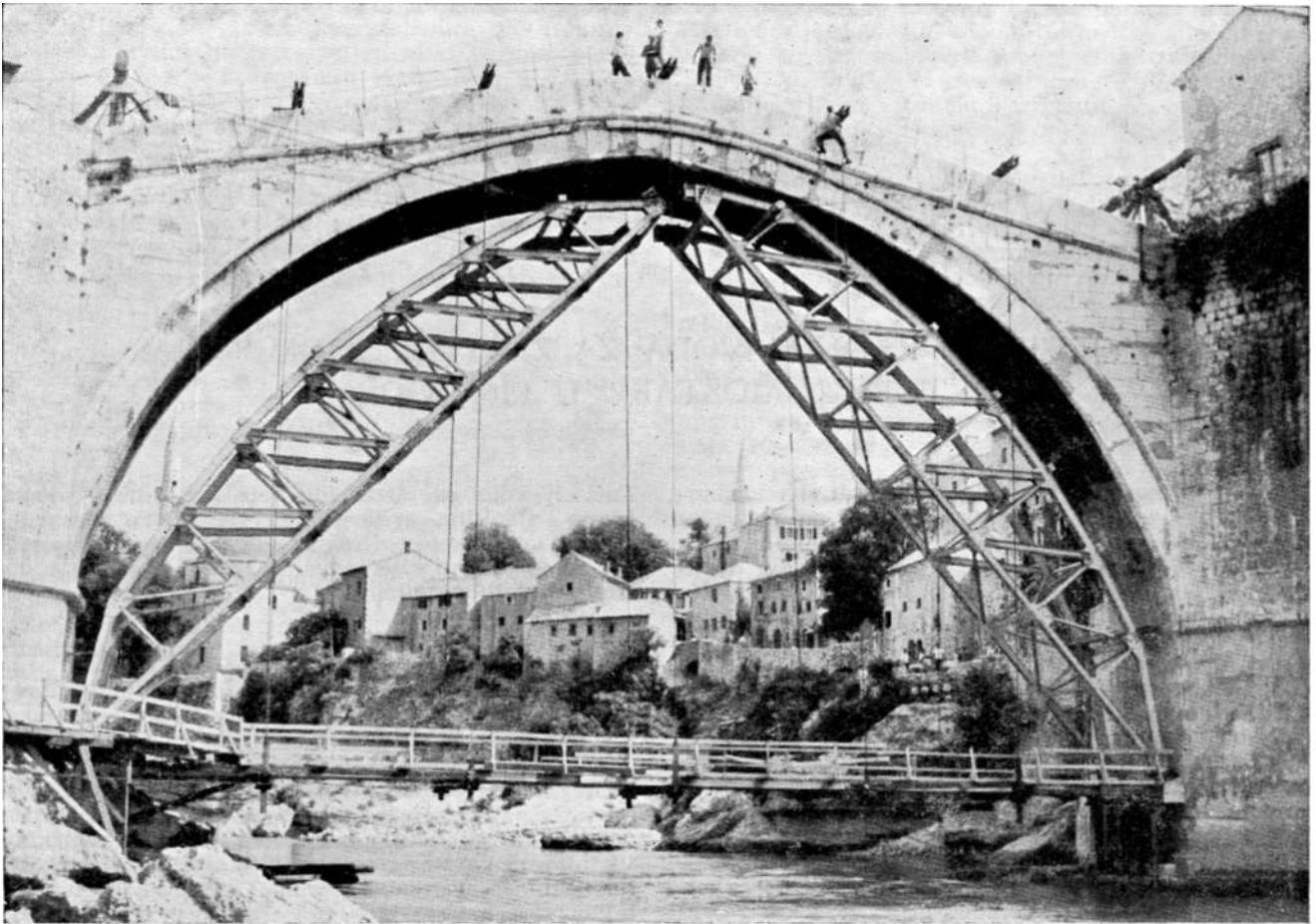
U nastavku obima akcije registrovanja kulturno-istorijskih spomenika Zavod je izvršio pripreme, organizovao i sproveo registraciju na području opština Trebinja i Bileće, a na teritoriji opštine Prozor izvršio neophodne pripreme za realizaciju ovog zadatka. U toku rada na registraciji ostvarena je puna saradnja sa opštinskim odjeljenjima za prosvjetu i kulturu, prosvjetnim osobljem na terenu, mjesnim uredima i ostalim zainteresovanim faktorima. Pošto su izvršene solidne pripreme akcija je uspješno sprovedena, iako su materijalna sredstva s kojima je Zavod za ove svrhe raspolagao bila minimalna. Stvorivši znatno interesovanje kod opštinskih organa za ovu značajnu akciju, Zavod je imao mogućnosti da uz pomoć opština stekne dosta jasan uvid u fond kulturno-istorijskog naslijeđa na području komuna Trebinje i Bileća i da dopuni svoju raniju predstavu o brojnosti objekata i predmeta koji imaju spomeničke vrijednosti i za koje se realno predpostavlja da se kao spomenici kulture mogu staviti pod zaštitu države. Veći broj prispjelih prijava sa interesantnim podacima ukazuje na činjenicu da ova akcija predstavlja mjeru za potpunije sagledavanje i efikasniju zaštitu dokumenata naše kulturne prošlosti. S obzirom da registracija zahtijeva niz poslova da bi se spomenici kulture unijeli u registar, izvršene su brojne pripreme u cilju definitivnog unošenja objekata i predmeta sa spomeničkim vrijednostima u ovu matičnu knjigu spomenika. Sa Republičkim Zavodom u Sarajevu uspostavljena je puna saradnja kako bi se u što kraćem roku pristupilo ustrojavanju Registra spomenika kulture.

PRAKTIČNI KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI ZAHVATI

Sanacija i konzervacija Starog mosta u Mostaru

Stari most — jedan od najpoznatijih kulturno-istorijskih spomenika Bosne i Hercegovine, već više godina bio je predmet razmatranja i studija organa zaštite u cilju preduzimanja najcjelishodnijih zahvata radi njegove sanacije, odnosno produžetka života ovom zdanju. Bilo je potrebno da se izvrše složena ispitivanja kako bi se došlo do saznanja konstruktivnih principa mosta, stepena ugroženosti i drugih neophodnih podataka. Radi svih tih zadataka svojevre-

meno je formirana Komisija za konzervaciju Starog mosta u koju su ušli pored poznatih konzervatora i drugi eminentni stručnjaci koji se bave proučavanjem mostova ili problemima vezanim za ovu oblast. Komisija je kroz više sastanaka i uvida na objektu izradila program predviđenih mjera sanacije i konzervacije mosta. Citav ovaj posao organizovao je, koordinirao i usmjeravao ovaj Zavod koji je po nahođenju Komisije izvršio sva potrebna ispitivanja, obavio pripremne radove i angažovao spoljne stručne saradnike

Sl. 1. Konzervacija starog mosta u Mostaru

za izradu elaborata. Elaborati su bili završeni još 1962. godine, ali uslijed nedostatka sredstava nije se moglo pristupiti radovima.

Zajedničkim materijalnim učešćem i to: Saveznog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti sa 8 miliona, Republičkog fonda za finansiranje republičkih organa i ustanova sa 7 miliona, Skupštine sreza Mostar sa 19 miliona kao i avansa od 7 miliona, koga je doznačio Zavod izvođaču još 1961. — u ukupnom iznosu od 40 miliona, obezbjeđena su sredstva s kojima se moglo pristupiti realizaciji ovog vrlo delikatnog i kod nas jedinstvenog konzervatorskog poduhvata. Nositelj akreditiva i organizator poslao kao i stručni organ koji je preko svojih komisija i saradnika određivao najadekvatnije i najcjelishodnije praktične zahvate, bio je ovaj Zavod. Za izvođača radova angažovano je beogradsko preduzeće »Mostogradnja« koje se sa svojim ljudstvom i specijalnom opremom prihvatilo ovog zadatka i sa velikim zalaganjem ga izvršilo.

Ranijih godina, u okviru obimnog programa, izvršena je sanacija desne obale pod Starim mostom. Ove godine, međutim, trebalo je izvršiti sanaciju svoda mosta. Elaborat je izradio prof. dr. ing. Dušan Krsmanović iz Sarajeva. Prema ovom elaboratu pod mostom je izgrađen radni drveni most sa koga je podignuta specijalna čelična skela, izrađena po projektu ing. Dušana Simića iz Sarajeva. Ova čelična skela čija je težina prelazila 32 tone, imala je zadatak da podupre most i da ga tokom radova ništa ne smije uznemiriti. Skelu pod svodom mosta aktivirale su specijalne prese i ona je tako ostala za čitavo vrijeme izvođenja radova. Uslijed visokih temperatura ona je oscilirala za nekoliko milimetara, što nije predstavljalo nikakvu opasnost za most.

Sa čelične skele podignuta je radna skela sa koje se lako moglo prići svakom kamenu na svodu. Time

su stvoreni svi uslovi za normalan rad na sanaciji mosta.

Da bi se obavio posao oko injektiranja najprije se prišlo čišćenju svih spojnica i ostranjenju starog austrijskog maltera sa tesanika. Dobio se potpuni uvid u one blokove koji su naprsli u čelu svoda na uzvodnoj i nizvodnoj strani. Ove naprsline prouzrokovali su željezni spojnici (boleni) koji su ubačeni između blokova. Naročito velike prskotine uočene su na nizvodnoj strani čeonih kamenova, upravo na tjemenu mosta.

U drugoj fazi prišlo se injektiranju svoda mosta. Svod je podijeljen na kampade i na svakoj kampadi električnim bušilicama napravljene su rupe raznih dubina. Poslije izvršenih bušenja specijalno izrađenim injektorom ubrizgavana je čista voda u izvršene rupe čime se odstranio nepotrebnii materijal i prašina. Poslije ovoga injekcionu je smjesa sastavljena od 82,5% cementa, 15% brašna tenelije (samljeveni kamen od koga je sagrađen most) i 2,5% bentonita. Smjesa je ubrizgavana pod pritiskom od 3 atmosfere i ona je prodrila u najsitnije pore mosta, odnosno tesanike u mostu. Ispitivanjem prodora smjese utvrđeno je da je ona prodrila čak ispod kaldre na mostu. Za 44 dana injektiranja u most je ubrizgano 17.350 kilograma suhe supstance ili 47.300 kg. smjese sa vodom.

Uparedo sa injektiranjem vršena je zamjena oštećenih površina tesanika u čelu svoda mosta. Svaki zamijenjeni dio ankerovan je i uklopljen tako da se nije izgubilo od prijašnjeg izgleda. Manja oštećenja malterisana su »konzervatorskim malterom« sastavljenim od bijelog cementa i brašna od tenelije. Manji okružiti dijelovi ostavljeni su da most ne izgleda nov.

Prilikom radova sa mosta je uklonjena vodovodna cjev koja je na sastavima puštala vodu u most. Ograda mosta (korkaluk) ostala je netaknuta.

Komisija za konzervaciju Starog mosta pod čijim uvidom i kontrolom su obavljeni radovi, detaljno je pregledala izvedene zahvate i konstatovala da su isti vrlo uspješno izvedeni.

Konzervacija stećaka i uređenje nekropole Radimlje

Među konzervatorsko-restauratorskim zahvatima koje je Zavod izveo ili preko svojih stručnjaka u njihovom izvođenju učestvovao, istaknuto mjesto zauzima uređenje nekropole i konzervacija stećaka u Radimlji kod Stoca.

Nalazeći se u dosta zapuštenom stanju, ova jedna od naših najznačajnijih nekropola stećaka odavno je zahtjevala radikalne mjere u cilju potpunije zaštite, konzervacije spomenika i prezentacije nekropole. Na inicijativu Zavoda iz Sarajeva i ovog Zavoda izrađen je projekat uređenja nekropole, u kome su predviđeni svi potrebni zahvati kako bi se što adekvatnije i kompleksnije ne samo obezbjedila od propadanja, već i turistički prezentirala s obzirom na njen značaj i ugled, ne samo kod nas već i u inostranstvu. Na osnovu projekta obezbjeđena su sredstva u iznosu od 3. miliona za prvu etapu radova koji su izvedeni tokom 1963. godine. Sredstva su doznačena iz Saveznog i Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti i Skupštine opštine Stolac. Razmatrajući problem organizacije posla i cjelishodnijeg utroška sredstava organi zaštite su odlučili da se osnuje Režijski odbor sa sjedištem u Stocu u koji su ušli dva predstavnika stolačke opštine i predstavnik ovog Zavoda kao stručni rukovodilac radova. Režijski odbor je preuzeo svu organizaciju posla i uz punu pomoć stručnjaka Zavod iz Sarajeva izveo sve one zahvate koji su predviđeni projektom u toj godini. Predračunska vrijednost izvedenih radova na nekropoli iznosila je 3 miliona dinara — koliko je bilo i obezbjeđeno.

Zapuštena i obrasla korovom nekropola sa nameatala potrebom uređenja i ograđivanja terena. Zato se najprije pristupilo čišćenju nekropole s južne strane puta Domanovići — Stolac. S obzirom da je dio nekropole svojevremeno preoran, teren je bio neravan — ispunjen brežuljcima i uvalama. Grupa radnika pod rukovodstvom predstavnika Zavoda poravnala je taj teren i očistila ga od kamena i korova. Potom se prešlo na niveliranje zapadnog dijela nekropole na južnoj strani puta. Na ovom dijelu nalazila se jedna ovela humka za koju se predpostavljalo da je možda nastala u ilirsko doba ili iz vremena postanka nekropole. U cilju utvrđivanja stvarnog stanja napravljeno je nekoliko sondi pomoću kojih je ustanovljeno da je humka novijeg datuma — nastala nabacivanjem zemlje i šljunka prilikom trasiranja i izgradnje puta Domanovići—Stolac, koji je ustvari presjekao nekro-

Sl. 2 Radimlja

polu. Materijal od ove humke prebačen je i nasut u uvale koje su postojale na čitavom ovom terenu. Upravo sa ovim radovima otpočeli su i zahvati na samim stećcima. Pošto je jedan broj spomenika utonuo u zemlju ili bio nasut humusom koji je nanijela rijeka Radimlja, ispravljeno je i podignuto nekoliko stećaka, a nanosni humus skinut i odnesen na teren van stećaka. Projektom je predviđeno čišćenje stećaka od lišaja, mahovine i gljivica, a zatim injektiranje pukotina u cilju onemogućavanja daljeg razaranja kamene strukture spomenika. Svi ovi zahvati su izvedeni po postupcima koji su projektom predviđeni. Po završenom skidanju lišaja i ostalih parazita i po injektiranju pukotina pristupilo se prskanju stećaka rastvorom pentolata, koji je imao za cilj da spriječi pojavu novih parazita.

U cilju što efikasnije zaštite podignuta je ograda oko nekropole od jelovih kolčeva sa pet redova pocinčane žice. Na stranama do puta izgrađene su škarpe koje ne samo što naglašavaju poziciju nekropole, već i omogućavaju izolaciju od puta, ali ne zaklanjaju spomenike.

Kako je nekropola bila obrasla korovom i neplemenitim rastinjem, koji su ostavljali veoma ružnu sliku, predviđeno je da se ta vegetacija iskorijeni i da se dobar dio terena ozeleni nasadima stabljika, grmlja i perena. U okviru raspoloživih sredstava pripremljen je teren na nekropoli prema putu i zasađen sadnicama predviđenim projektom.

Poslije svih izvršenih radova na uređenju nekropole i konzervaciji stećaka koji ustvari predstavljaju samo prvu etapu u cjelokupnoj realizaciji projekta, Radimlja je već dobila sasvim drugi izgled, upravo onakav kakav je prema svom značaju i kulturno-istorijskoj vrijednosti odavno trebala da ima.

Konzervacija Karadžozbegove medrese u Mostaru

Jedan od najstarijih arhitektonskih spomenika Mostara koji sa Karadžozbegovom džamijom čini interesantan spomenički kompleks — Karadžozbegova medresa, građena oko 1570. godine, po svojoj kulturno-istorijskoj vrijednosti odavno je zasluživala pažnju konzervatora pogotovo što se nalazila u teškom stanju. Zbog toga se pristupilo izradi projekta za konzervaciju i prvim praktičnim zahvatima.

Prilikom izgradnje medresa je bila pokrivena olovom i dvorište joj je bilo u istoj ravni sa dvorištem džamije. Međutim, kasnije cijeli kompleks oko medrese nasut je prosječno sa oko 60 cm. Nasipanjem objekta došlo je do gotovo potpune izmjene njegovog spoljnog izgleda. Krov hajata podignut je i pokriven čeramidom, dok su kupole nad sobama nasute i pokrivene pločom. Kupole nad učionicom i bibliotekom su takođe nasute, ali su pokrivene olovom. Ovo je skoro dovelo do zabune konzervatora, jer se nije moglo predpostaviti da se ispod ove kupole velike kupole, koja je formirana nasipom, nalaze dvije vrlo lijepe i interesantne kupole različitih oblika.

Da bi se spriječilo dalje propadanje objekta i da bi se doveo u prvobitno stanje, pristupilo se konzervatorskim zahvatima i djelimičnoj restauraciji. Kupole su oslobođene nasipa i ponovo obrađene pri čemu se naročito nastojalo da se dođe do prvobitnih formi. One su pokrivene olovom na isti način kao što su, prema prikupljenim podacima, bile ranije pokrivene. Takođe je skinut hajat sa cijelom drvenom konstrukcijom i izvršen iskop zemlje iz dvorišta hajata. Postavljen je novi hajat i opravljeni prvobitni dimnjaci. Tako je medresa dobila svoj autentični izgled. S obzirom da su dosadašnji zahvati samo prva faza konzervacije i restauracije, nastaviće se dalji radovi. Namjena objekta će projektom biti usmjerena u pravcu što adekvatnijeg i cjelishodnijeg korišćenja. Dosadašnja radovi koji su izvedeni tokom godine koštali su oko 3,5 miliona dinara. Sredstva su obezbjedili Skupština opštine Mostar i Zavod.

Sl. 3 Zgrada medrese u Počitelju

Konzervacija Sahat-kule u Prozoru

Sahat-kula u Prozoru nalazila se u stanju velike ugroženosti. Krov je bio jako dotrajavao, a južni zid kule toliko oronuo da je prijetila opasnost rušenja ovom zdanju. Zato je Zavod u cilju spasavanja kule izradio projekat i pristupio nužnim konzervatorskim intervencijama koje su se sastojale: u skidanju starog dotrajalog krova, saniranju južnog zida, opravci krovne konstrukcije, pokrivanju pocinčanim limom, izradi vrata kao i ugrađivanju istih. Vrijednost izvedenih radova iznosila je 217.000 dinara, a sredstva su obezbijedili Zavod i Skupština opštine Prozor.

Arheološke intervencije

U okviru rada referata za arheologiju izvršena je zaštitna intervencija prilikom prekopavanja harema na Carini u Mostaru za izgradnju nove željezničke stanice normalnog kolosjeka. Pronađeno je oko desetak grobova, od kojih su samo dva istražena, dok su ostali bili već uništeni. U grobovima su pronađeni arheološki predmeti, koji zajedno sa grobnom arhitekturom ukazuju na srednji vijek.

Na periferiji Mostara u Vukodolu otkrivena je slučajno rimska nekropola pri zemljanim radovima na kopanju temelja za stambeni objekat. Nekropola je datirana u prvu polovinu III vijeka. Grobovi sa urnama od kamena i spaljenim pokojnicima istraženi su, a arheološki materijal predat Muzeju Hercegovine u Mostaru. U okviru saradnje sa mostarskim muzejom na sugestiju referenta za arheologiju izvršen je prenos rimskog miljokaza iz sela Donji Proboj, kao i kamenog spomenika iz sela Grab na lokalitetu Gorica. Tako su ova dva objekta potpuno zaštićena. Dat je predlog muzeju uz opširni elaborat o preduzimanju zaštitnog iskopavanja srednjovjekovnog groba u Kovačicama kraj Nevesinja.

Izvršen je stručni nadzor u pogledu zaštitnih mjera na arheološkom iskopavanju srednjovjekovnog groba u Veličanima i pružena stručna pomoć Zavičajnom muzeju u Trebinju.

Arheolog Zavoda učestvovao je na probnim arheološkim iskopavanjima Gradine u Ošanićima, koje je vodio Zemaljski muzej u Sarajevu, te izvršena konsultacija o perspektivnim konzervatorskim zahvatima

na ovom značajnom lokalitetu, kao i o zaštitnim mjerama poslije iskopavanja.

Predložene su mjere za zaštitu lokaliteta u Karlovom Hanu (Prisoje) sa ostacima starohrišćanske bazilike i grobovima uz nju. U vezi koordinacije rada sa muzejima koji vrše prenos stećaka sa nekropola u Hercegovini, predložene su mjere za sistematsko istraživanje svih grobova sa kojih su prenijeti stećci.

Prikupljanje foto, filmske i tehničke dokumentacije o spomenicima

U cilju kompletiranja foto dokumentacije o spomenicima tokom godine nastavljena su snimanja brojnih objekata o kojima fototeka Zavoda nije imala potrebne foto dokumente. Osim toga izvršena su snimanja svih važnijih konzervatorsko-restauratorskih zahvata na spomenicima kao što su Stari most, Karadžozbegova medresa, nekropola stećaka u Radimlji i dr. Svakako najobimnija snimanja izvedena su na spomenobilježjima NOB-e na području opština: Prozor, Jablanica, Konjic, Gacko, Nevesinje, Stolac, Ljubinje i Trebinje. Zavod je radi što potpunije evidencije spomenika NOB-e u saradnji sa Sreskim odborom Saveza boraca sproveo akciju registrovanja ovih objekata i prikupio mnoštvo podataka sa terena, a naročito fotosnimaka. U ovoj godini Zavod je pristupio filmskom snimanju nekih objekata. Tako je na šesnaestomilimetarskoj traci snimljen Stari most u Mostaru i svi konzervatorski zahvati koji su na ovom spomeniku izvršeni. Takođe su učinjena prvi pokušaji filmskog snimanja kulturno-istorijskog naslijeđa u dolini Trebišnjice koje je ugroženo izgradnjom hidrosistema »Trebišnjica« i stvaranjem velikog akumulacionog jezera. Sav snimljeni foto i filmski materijal je sređen.

U pogledu prikupljanja tehničke dokumentacije Zavod je nastojao da izvrši dopunu snimaka nekih spomenika i da snimi one objekte s čijom dokumentacijom planoteka Zavoda nije raspolagala. Tako su snimljeni slijedeći objekti: crkva sv. Blagovjesti i objekat »crkvina« u Žitomisliću, crkva sv. Nikole u Trijebnju, Karadžozbegova medresa u Mostaru, crkva i sušnica manastira Dobrićevo, Pašića kula na Bivoljem Brdu, Lakišića džamija u Mostaru, Sahat-kula u Prozoru, Kompleks Čejvan-čehajine džamije u Mostaru turbe na Carinskom groblju u Mostaru i dr. Iz-

rađeno je nekoliko konzervatorsko-restauratorskih projekata od kojih je nekolicina u toku godine realizovana ili se nalazi u fazi realizovanja. Osim toga, izrađen je idejni projekat za urbanističko i konzervatorsko-restauratorsko rješenje kompleksa Mala Tepa — ulica Mala Tepa, Vučjakovića džamija i Hendeka sa rješenjem kaldrme na prilaznim putevima Kujundžiluku u Mostaru.

Evidencija spomenika i ostali stručni poslovi

Pored niza dosada evidentiranih ikona, umjetničkih slika i ostalih kulturno-istorijskih tvorevina koje imaju spomeničke vrijednosti, otkriven je priličan broj kod privatnih vlasnika u Mostaru, Trebinju, Stocu i Čapljini do sad nepoznatih umjetnina. Te umjetnine su tokom godine evidentirane i za izvjestan broj prikupljena je odgovarajuća dokumentacija. Pored toga evidentirano je nekoliko nekropola stećaka za koje se do sada nije znalo ili o njima nisu postojali nikakvi podaci.

Još 1961. godine Zavod je u crkvi manastira Žitomislić otkrio fresku »Blagovijesti« koja predstavlja ostatak prvobitnog živopisa kojim su 1609. godine Ukrašeni unutrašnji zidovi naosa i priprate. Ova freska koja je relativno dobro sačuvana zahtjevala je niz zahvata da bi bila očišćena od krečnih namaza, prljavštine, čađi i masnoće. U tom cilju Zavod je tokom godine radio na ovim poslovima, nastojeći istovremeno da eventualno otkrije još koji fragment sačuvanog živopisa.

Na području Hercegovine nalazi se priličan broj ugroženih i oštećenih ikona na kojima je u cilju zaštite od daljeg propadanja potrebno izvršiti konzervatorsko-restauratorske intervencije. U okviru raspoloživih sredstava Zavod je pristupio konzervaciji ikone sv. Jovana vlasništvo Zahumsko-hercegovačke episkopije. Ovu ikonu konzervirala je o trošku Zavoda Konzervatorsko-restauratorska radionica Narodnog muzeja u Beogradu, pošto Zavod ne raspolaže sa svojom radionicom.

U okviru nadzora nad zaštićenim gradskim zonama Zavod je u pogledu gradnji, prepravki i adaptacija blagovremeno intervenisao, nastojeći da u duhu propisa o zaštiti spomenika reguliše pitanje samovlasnog podizanja objekata. U tom cilju izvršio je reviziju većeg broja idejnih rješenja i projekata i sprovodio kontrolu nad realizacijom istih.

U vezi sa popularizacijom i propagiranjem spomenika kulture i službe zaštite kao i aktuelnih problema u ovoj oblasti, Zavod je preko svojih predstavnika ostvario niz kontakata sa uglednim društveno-političkim faktorima i mnogobrojnim javnim i kulturnim radnicima niz čitave zemlje, konsultujući ih o delikatnijim pitanjima zaštite i kompleksnog rješavanja urbanih cjelina u Mostaru, Stocu i Trebinju. Takođe je preko popularno-stručnih napisa u štampi upoznao javnost o aktuelnim problemima zaštite, a savremena sredstva informacija — radio i televizije redovno su obavještavali javnost o značajnijim konzervatorsko-restauratorskim poduhvatima koji su tokom godine izvedeni.